

УДК 65.012.4..65.016.7..621(477)

І.В. Бабій

ВПЛИВ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЙНИХ ЗМІН НА СТАБІЛІЗАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сутність реструктуризації, можливість її використання для успішного функціонування промислових підприємств. Визначено, що реструктуризація в антикризовому управлінні підприємством має включати в себе перелік заходів щодо аналізу стану підприємства та середовища, в якому воно перебуває.

The article discusses an essence of restructuring the possibility of its use for the successful operation of industrial plants. Determined that the restructuring now in crisis management should include a list of measures to analyse the situation of the company and the environment in which it is located. To stabilize the enterprise that requires structural change and wants to work successfully in the market need to continuously analysis of the company. The company must also choose the direction of its restructuring; develop a plan for implementation of the restructuring and to evaluate its effective implementation in the enterprise. The theory of restructuring based on the fact that the

existence of a close relationship between the state of the environment, the behaviour of enterprises and their internal environment leads to the need for timely adaptation goals and strategies of enterprises, their organizational characteristics, structure, and functions to new market conditions. In the context of this study restructuring macroeconomic level, industry level, creation of new market structures, including by the state that supports competitive markets, improve the efficiency of large state-owned industrial enterprises and creation sector effectively functioning private enterprises.

Ключові слова: реструктуризація, антикризове управління підприємством, стабілізація діяльності підприємства, структурні зміни на підприємстві.

Key words: restructuring, crisis management now, stabilization of the company, structural changes in the company.

Світова фінансова криза та необхідність трансформаційних процесів потребують особливого підходу до виявлення та використання факторів економічного розвитку, одним із найважливіших серед яких є системне реформування підприємств. Його метою є швидка адаптація підприємств до ринкових умов господарювання, зростання результативних показників їх діяльності. Ефективним засобом реалізації цих процесів є реструктуризація підприємств.

Необхідність реструктуризації підприємств зумовлена рядом проблем, серед яких: неефективність системи управління, техніко-технологічне відставання виробництва, відсутність власних обігових коштів, низька конкурентоспроможність та рентабельність. Вирішення цих проблем пов'язане, насамперед, із формуванням нових механізмів і методів управління, які відповідали б внутрішньому стану підприємств і умовам ринку, одним з яких є антикризове управління підприємствами та їх реструктуризація.

Аналіз останніх наукових досліджень показав, що поняття «реструктуризація» досліджено у працях багатьох науковців, таких як Кондрашов О.М., Мазур І.І., Мочерний С.В., Норт Д., Терещенко О.О, Філімоненков О.С. та багато інших. Здебільшого автори пропонують залучення окремих видів реструктуризації підприємств. Усунення кризової ситуації може здійснюватися більш ефективно шляхом проведення оперативних комплексних заходів, поєднання декількох видів та підвидів реструктуризації для досягнення підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства.

Серед найпоширеніших засобів фінансового оздоровлення підприємства є реструктуризація. Термін «реструктуризація» в економічних науках вживають у різних значеннях: як реструктуризація зовнішнього і внутрішнього боргу, реструктуризація економіки та реструктуризація підприємств. Реструктуризація підприємства — це система організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури, форми власності, організаційно-правової форми підприємства з метою підвищення ефективності виробництва, збільшення обсягу випуску конкурентоспроможної продукції, фінансового оздоровлення [2].

Зміст цього поняття полягає у «здійсненні глибоких, якісних і сутнісних структурних змін на різних рівнях та в усіх підприємствах економічної системи з метою підвищення ефективності її функціонування» [5].

На рівні підприємства реструктуризація охоплює «зміну відносин економічної власності, форм управління, виробничої структури підприємств для їх господарсько-фінансового оздоровлення, збільшення обсягів продукції, підвищення ефективності та конкурентоспроможності, раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів» [5].

На початку переходу до ринкової економіки українські підприємства, як і більшість компаній у Центральній та Східній Європі, зіткнулися із ситуацією, коли попит на їхню продукцію відсутній. Постала проблема пошуку нових ринків збуту, в тому числі західних із більш високими вимогами до якості продукції. Зниження торговельних бар'єрів призвело до притоку імпортованих товарів та зростання конкуренції на внутрішньому ринку. Спад та кризові явища в економіці посилювали негативні процеси: знизили купівельну спроможність населення і, відповідно, попит на товари широкого вжитку.

За таких умов багато підприємств стали збитковими. Виручка від реалізації продукції стала меншою від вартості матеріалів на її виробництво. У такій ситуації без проведення реструктуризації сподіватися на виживання просто неможливо. Реструктуризація на рівні підприємств передбачає перебудову всіх сфер їх діяльності — від виробничо-технологічних та організаційних систем до фінансових аспектів та проблем власності.

Можна говорити про реструктуризацію і на макrorівні, тобто в межах національної економіки. Вона спрямована на зміну співвідношення окремих галузей та підгалузей, рівня розвитку елементів ринкової інфраструктури, механізмів та важелів управління економікою, приватизаційними процесами.

На початку перехідного періоду головною метою реструктуризації є подолання кризового стану підприємств, їх виживання в умовах наростаючої конкуренції з боку внутрішніх і зовнішніх конкурентів. Для України це було притаманно періоду 90-х років минулого століття. Однак причини для реструктуризації не зникають у перехідній економіці й після досягнення прибутковості діяльності підприємства. Вони пов'язані з поліпшенням ринкових позицій підприємств, її конкурентоспроможності не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. А з урахуванням наявного відставання переважної більшості українських підприємств від зарубіжних підприємств можна зробити висновок про те, що потреба у реструктуризації вітчизняних підприємств не зникає впродовж усього перехідного періоду [3].

Теорія реструктуризації базується на тому, що існування тісної залежності між станом зовнішнього середовища, поведінкою підприємств та їх внутрішнім середовищем призводить до необхідності вчасної адаптації цілей та стратегії підприємств, їх організаційних характеристик, структури і функцій до нових ринкових умов. Саме тому «процес комплексної зміни методів функціонування називають реструктуризацією» [4]. Поширене й таке визначення: «Процес реструктуризації можна визначити як забезпечення ефективного використання виробничих ресурсів, що призводить до збільшення вартості бізнесу» [7]. Методичні рекомендації Кабінетом Міністрів України у постанові «Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» було запропоновано використання реструктуризації як інструменту механізму забезпечення захисту інтересів держави [1].

Методичні рекомендації Міністерства економіки України реструктуризацію підприємства трактують як сукупність організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, що спрямовані на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм і можуть забезпечити фінансове оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва [7; 8].

Найбільш системно сучасні процеси реструктуризації сформульовані С.В. Мочерним та І.І. Топішко: «У період переходу від командно-адміністративної системи господарювання до соціально-ринкової економіки суттєвим аспектом реструктуризації підприємств є забезпечення передумов для пристосування їх до принципово іншого зовнішнього середовища, формування у них потенційної спроможності та реальної здатності до адекватного реагування на постійні, важко передбачувані зміни кон'юнктури внутрішнього та світового ринків» [5].

У контексті даного дослідження реструктуризація макроекономічного рівня, на рівні промисловості, припускає створення нових ринкових структур, у тому числі за допомогою держави, яка підтримує конкурентні ринки, що підвищують ефективність великих державних промислових підприємств, а також створення сектору ефективно функціонуючих приватних підприємств. У масштабах окремих промислових підприємств реструктуризація пов'язана з формуванням відносин власності між такими суб'єктами, як держава, керівництво підприємств, працівники, сторонні інвестори, а також із введенням нових фінансово-економічних механізмів цих відносин. Іншими словами, реструктуризація пов'язана з переходом як економічної системи в цілому, так і суб'єктів господарювання, вхідних у цю систему, на нові принципи функціонування.

З усього викладеного випливає, що процеси реструктуризації і реорганізації внутрішньо неоднорідні. Одна група процесів реструктуризації пов'язана з перетвореннями суб'єктів господарювання як елементів макроекономічної сфери, інша характеризується внутрішньо корпоративними перетвореннями. Розрізняється характер реструктуризації за першим і другим напрямом у контексті вирішення завдань розвитку конкуренції і задач забезпечення організаційної ефективності господарської діяльності. Крім того, перша група процесів реструктуризації прагне до взаємозв'язку з регулюючою діяльністю держави, обумовленою відносинами власності, друга більш пов'язана зі змістовним перетворенням механізмів і функцій менеджменту фінансово-економічного характеру.

Це дозволяє виокремити типи реструктуризації. Прийнятною теоретичною основою подібної типологізації в умовах розвитку ринкових відносин можуть слугувати закономірності теорії еволюційного розвитку, сформульовані Д. Нортон [6]. Відповідно до цієї теорії економіці притаманні два рівні динаміки: рівень організаційних структур (підприємства, фірми, банки тощо), а також їхніх взаємин (товарні і фінансові ринки) і рівень інституціональних правил (права власності, страхове, банківське і економічне законодавство, ділова етика тощо). Відповідно є два типи еволюції: еволюція оргструктур, при якій підприємства можуть змінюватися, укрупнюватися, ділитися, створювати нові відносини між собою при незмінних «правилах гри» і еволюція інституціональних правил, при якій ті ж фірми починають «грати» за новими правилами. Цей процес можна відобразити на рівні промисловості.

Але через деякий час зміна інститутів спричиняє зміну структур — кількості і розмірів підприємств, їхньої економічної політики. Обидва типи еволюції тісно взаємозалежні і зміна одних спричиняє структуру і пристосування інших. У цілому це складний процес структурних перетворень, який характерний і для промислового виробництва.

У перехідний період відбувається синхронізація і векторне упорядкування (перехід до односпрямованості) локальних еволюційних циклів. Змін більшості цих циклів об'єднуються, взаємопідсилюють і радикалізують один одного, як би входять у резонанс, що і визначає особливість трансформації економіки. Далі локальні еволюційні

цикли десинхронізуються, і розвиток інституціональних правил так само, як і розвиток оргструктур, знову йде звичайним еволюційним шляхом.

Радикалізм зміни інституціональних правил в умовах системної трансформації обумовлює і специфіку структурних перетворень. У силу розширення інституціональних перетворень відбувається накладення (збіг, перетинання) їхнього загального вектора на вектор структурних перетворень. У результаті цього частина структурних перетворень здобуває характер очевидної підпорядкованості інституціональним перетворенням. Перетворення, які виникли у сфері перетинання інституціонального вектора і вектора еволюції організаційних структур, визначаємо як перетворення інституціонального типу. Інша частина еволюційного потоку структурних перетворень, що не збігається і не пересікається з інституціональними перетвореннями, але викликана змінами, пов'язаними з необхідністю пристосування підприємств до нових «прави», і тому визначається як перетворення функціонального типу.

Вибір стратегії структурних перетворень залежить від взаємозв'язку різних факторів макро- та мікрорівнів, а також від тих задач, що покликані вирішити процес перетворень. При розгляді господарської системи правомірно говорити про структурно-організаційні перетворення інституціонального типу, маючи на увазі орієнтацію цілей цих перетворень, пов'язану зі зміною структури господарської системи в її інституціональному виді. До того ж при розгляді організаційних перетворень на рівні процесу функціонування господарської системи (підприємства, галузі), структури її фінансово-господарської діяльності, правомірно віднести ці перетворення до функціонального типу (організація виробництва, організація регулювання).

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що перетворення в промисловості повинні мати комплексний характер, а це припускає здійснення як інституціональних, так і структурних змін.

Отже, під реструктуризацією промислових підприємств слід розуміти комплекс заходів, спрямованих на зміну структури активів і витрат підприємств для подолання їх неефективності та ліквідацію боргів згідно з чинним законодавством. На відміну від існуючих поглядів більшості науковців щодо зв'язку поняття реструктуризації та процедури ліквідації, пропонуємо метою реструктуризації промислових підприємств вважати підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності.

1. Про затвердження основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави [Електронний ресурс] / Постанова КМУ: [прийнято КМУ 11.02.2004 р. № 155]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=155-2004-%EF&find=1&text=%F0%E5%F1%F2%F0%F3%EA%F2%F3%F0&x=2&y=6>; 2. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [редкол.: С.В. Мочерний]. — Т. 3. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.; 3. Качан *И.В.* Реструктуризация предприятий: теория, практика, проблемы / И.В. Качан, В.В. Шевченко, В.Г. Гадецкий // Научные труды Донецкого государственного технического университета. — 2002. — № 49. — С. 67; 4. Мазур *И.И.* Реструктуризация предприятий и компаний / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро [и др.]. — М.: Высшая школа, 2000; 5. Мочерний *С.В.* Реструктуризация экономики / С.В. Мочерний, І.І. Топішко // Економічна енциклопедія: у 3 т. / [редкол.: С.В. Мочерний]. — Т. 3. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002; 6. Норт *Д.* Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. — К.: «Основи», 2000. — 11 с.; 7. Терещенко *О.О.* Фінансова санація та банкрутство підприємств / О.О. Терещенко. — К.: КНЕУ, 2000; 8. Філімоненков *О.С.* Фінанси підприємств: навч. посібник / О.С. Філімоненков. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002.